

UDK 911 . 3 : 323 . 15 (497 . 12 - 188 . 7) = 863

NARODNOSTNO MEŠANO OBMOČJE V PREKMURJU

Rado Genorio, Drago Kladnik, Ludvik Olas, Peter Repolusk

GEOGRAFSKI ORIS PREKMURJA

Z Madžari in Slovenci poseljeno narodnostno mešano območje se razprostira ob dokaj zaprti madžarsko-jugoslovanski meji na vzhodnem delu Prekmurja. Njegov večji jugovzhodni del pripada območju občine Lendava, manjši - približno petina ozemlja in prebivalstva - pa k občini Murska Sobota.

Narodnostno mešano obmejno območje obeh navedenih občin ni sklenjeno. Loči ga vmesno s Slovenci poseljeno območje v vasi Kobilje in deloma Strehovci. Glede na lego v občinskem okviru se obe območji med sabo močno razlikujeta. Območje narodnostno mešanega prebivalstva v občini Lendava se pretežno razprostira ob urbanem središču in je tako pod vplivom razmeroma hitrejšega razvoja. Narodnostno mešana naselja soboške občine pa imajo skrajno obrobno lego v občinskem in republiškem okviru. To se močno odraža v njihovi gospodarski razvitosti, v rasti in strukturah prebivalstva.

Relativne razlike v razvoju prihajajo do izraza samo v lokalnem, prekmurskem okviru. Če jih primerjamo s Slovenijo kot celoto, je ves ta svet manj razvit tako v gospodarskem kot v družbenem pogledu.

V naši analizi se bomo najprej dotaknili obravnavanega območja v lendavski občini. To je pretežno ravni svet, s primernimi zemljišči za kmetijstvo. Prometno je razmeroma dobro povezano. Ze v času Avstro-ogrske monarhije je dobil železniško progo (leta 1890), po vojni pa več asfaltiranih cest, ki ga povezujejo s Slovenijo, Hrvaško in sosednjo Madžarsko. V Dolgi vasi je mednarodni mejni prehod, ki pa je edini na območju lendavske občine. Prednost lendavskega območja je tudi v tem, da ima lastni centralni kraj Lendavo z večjim številom delovnih mest v gospodarskih in negospodarskih dejavnostih. Lendava je prosvetno-kulturno središče z dvojezično osnovno in srednjo usmerjeno šolo. Drugo lokalno središče madžarskega prebivalstva v občini Lendava je Dobrovnik, ki je bil v 18. stoletju po številu hiš največje naselje v Prekmurju. V 19. stoletju, ko je Lendava poleg obrambne začela prevzemati še upravne funkcije, je začel zaostajati. Jugovzhodno od njega se ob cesti proti Lendavi vrstijo narodnostno mešana naselja Zitkovci, Kamovci, Genterovci, Radmožanci, Banuta in Mostje. Vse ležijo v obmejnem pasu, ki ga Ilešič v svoji regionalizaciji Slovenije označuje z imenom Dobrovniško Dolinsko.⁴

⁴Ilešič S., 1959, Glavne geografske poteze in problemi Pomurja, Geografske mikrorogije v Pomurju, Geografski zbornik, Murska Sobota, str. 9 - 16.

V navedenih naseljih, razen Mostja in Kamovec, v katera je bilo po prvi svetovni vojni kolonizirano slovensko prebivalstvo iz Primorske, prevladujejo Madžari.

Na gričevnatem delu Lendavskih goric ležita dve naselji s pretežno slovenskim prebivalstvom. To sta Lendavske gorice in Dolgovaške gorice.

Na vznožju Lendavskih goric je zrastle Lendava, ki je z Dolgo vasjo danes že sklenjena v enotno urbano naselje. Po popisu prebivalstva leta 1981 šteje skupaj z Dolgo vasjo 4484 prebivalcev.² Je upravno, politično, gospodarsko in prosvetno središče občine in središče madžarskega prebivalstva v Sloveniji. V mestu živi več kot dve tretjini Slovencev. Južno in vzhodno od Lendave na Lendavskem Dolinskem ležijo naselja Dolnji Lakoš, Gornji Lakoš, Gaberje, Kapca, Kot, Petišovci, Trimlini, Centiba, Dolina, Pince, Pince Marof. Vse, razen Pinca Marofa, imajo madžarsko večino. Z oddaljenostjo od Lendave se tudi tu delež agrarnega prebivalstva povečuje, toda ne v taki meri kot v obrobnih, prometno odmaknjenih delih Prekmurja. Ta ugodnejši vtis dobimo torej, če analiziramo razmere v lokalnem okviru, drugačen pa je, če ga primerjamo s slovenskim povprečjem. Občina Lendava v gospodarskem in družbenem razvoju zaostaja za večjim delom slovenskih občin in tako tudi njeno središče ne nudi dovolj delovnih mest za presežek delovne sile iz razmeroma močno agrarne okolice.

Na ozemlju soboške občine se ob državni meji z Madžarsko od Hodoša do Motvarjevcev razprostira 11 vasi, ki skupno tvorijo narodnostno mešano območje. To so Hodoš, Krplinik in Domanjševci v porečju Krke ter Berkovci, Prosenjakovci, Središče, Lončarovci, Pordašinci, Motvarjevci, Čikečka vas in Ivanjševci. Pokrajina je gričevnata s subpanonskim podnebjem in slabimi naravnimi razmerami za gospodarstvo. Do nedavnega so bile med sabo prometno slabo povezane in brez pravega lokalnega središča. Z modernizacijo ceste od Murske Sobotne do Prosenjakovcev in makadamsko cesto, ki so jo gradile mladinske delovne brigade od Hodoša do Prosenjakovcev, so se razmere v prometnem pogledu izboljšale. Niso pa še rešene. Ob slabših vremenskih razmerah so nekatere vasi (Čikečka vas, Središče, Ivanjševci, Lončarovci) še prometno odrezane.

Z zgraditvijo popolne dvojezične osnovne šole in modernizacijo tekstilnega obrata s približno sto zaposlenimi smo Prosenjakovcem dali osnovo za razvoj lokalnega središča, bo pa potrebna še marsikatera spodbuda, da bodo zaživel.

Zaostalost pokrajine se kaže v visokem deležu kmečkega prebivalstva, ki v povprečju presega 60 %, v močni depopulaciji in s tem v nazadovanju madžarskega prebivalstva. To nas ne preseneča, saj prebivajo na tistem delu Goričkega, kjer so naravne razmere najslabše.

²Rezultati popisa prebivalstva 1981.

V njegovem neposrednem sosedstvu, ki je poseljeno s slovenskim prebivalstvom (Panovci, Kukeč, Košarovci) so razmere še slabše. Prebivalstvo nazaduje še hitreje in se pokrajina dobesedno prazni. Tu ni možnosti za neagrarno zaposlitev, slaba pa je tudi prometna povezava, ki bi ob vsakem vremenu omogočila dnevne migracije prebivalstva na delo.

Kmetijstvo ne daje primernih pogojev za sodobno življenje. Zemlja je slaba, posest razdrobljena, proizvodnja še vedno polikulturna, razgiban relief pa ne omogoča povsod strojne obdelave. Kmetije so pogosto brez naslednikov, z zelo neugodno starostno strukturo prebivalstva. Ob takih razmerah lahko pričakujemo, da se bo depopulacija v naslednjih desetletjih še stopnjevala. Ob tem moramo dodati, da zaradi slabega zemljišča tudi družbeni obrati ne kažejo pravega zanimanja za izrabo neobdelanih površin.

Praznenje tega dela Goričkega ni posledica kakršnih koli nacionalnih problemov, temveč je posledica slabih naravnih razmer, obrobne lege in zaostalih družbenogospodarskih razmer.

Razmere v lendavski občini so za madžarsko prebivalstvo ugodnejše. Da pa prebivalstvo tudi tu številčno stagnira, je posledica nižjega naravnega prirastka madžarskega prebivalstva in to že desetletja nazaj. Tudi danes je približno za 1,4 % nižji kot pri Slovencih. Število Madžarov na narodnostno mešanem območju bi bilo še manjše, če ga v preteklosti ne bi reševali narodnostno mešani zakoni, katerih potomci so se v pretežno madžarskem naselju opredeljevali za madžarske.

DEMOGEOGRAFSKE ZNACILNOSTI NARODNOSTNO MEŠANEGA OBMOČJA V PREKMURJU

Narodnostno mešano območje Prekmurja sodi med gospodarsko manj razvita območja Slovenije. To dejstvo se kaže tudi v demogeografskih značilnostih območja.

Severni del murskosoboškega območja nima izrazitega centralnega kraja z večjim številom razpoložljivih delovnih mest in je hkrati precej oddaljeno od Murske Sobote. Svet terciarnega gričevja je manj primeren tudi za kmetijsko gospodarstvo. Gre za izrazito zaostalo agrarno območje, kjer se zmanjšuje tudi število prebivalstva. Po popisu iz leta 1981 poseljuje območje samo 3,2 % prebivalcev občine Murska Sobota, medtem ko je še leta 1961 znašal ta delež 4,3 %.

Južni del lendavskega območja ima nekoliko ugodnejše razmere, ki izvirajo iz boljšega prometnega položaja, večje primernosti za kmetijsko gospodarstvo, večjega števila delovnih mest v negospodarskih dejavnostih in končno tudi iz dejstva, da ima v občinskem središču Lendava tudi lastno centralno naselje. Kljub temu je potrebno poudariti, da je vplivnost Lendave še vedno omejena. le na ožji pas okoliških naselij. Zaradi tega je ta prednost le relativna: šele v zadnjem času je depopulacijske trende zamenjala stagnacija prebivalstva oziroma rahel porast števila prebivalcev. Leta 1981 je znašal delež prebivalstva omenjenega območja v okviru občine 48,9 %, leta 1961 pa 47,4 %.

Celotno narodnostno mešano območje Prekmurja kaže zaradi splošnega družbenega zaostajanja za ostalimi območji Slovenije negativne poteze v razvoju in strukturi prebivalstva. Dinamika razvoja vsega in posebej madžarskega prebivalstva nam odkriva družbeni in gospodarski položaj posamezne skupnosti, in kar je še posebej pomembno, razkriva tudi njihove razlike in probleme.³

Predstavitev nekaterih demogeografskih značilnosti narodnostno mešanega območja v Prekmurju omogoča, da posredno ugotavljamo položaj madžarske narodnosti v luči dosedanjega gibanja prebivalstva, njene razvojne perspektive in njeno vlogo pri oblikovanju družbenega razvoja in geografskega prostora. Narodnostno mešano območje Prekmurja poseljuje v pretežni meri madžarsko in slovensko prebivalstvo. V njegovem južnem delu - ob meji s sosednjo Hrvaško - je skromen razvoj neagrarnih dejavnosti pritegnil k poselitvi tudi hrvaško prebivalstvo, v majhnem številu pa tudi prebivalstvo drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti. Friseljevanje le-teh je sicer nekoliko popestrilo narodnostno sestavo prebivalstva, vendar ta pestrost ni primerljiva s tisto v Slovenski Istri, ki je nastajala v drugačnih

³Klemenčič V., 1970, Demografska struktura narodnostno mešanega ozemlja v Prekmurju, Inštitut za geografijo, Ljubljana, str. 8, raziskovalna naloga.

družbenogeografskih okvirih in predvsem kot posledica mnogo intenzivnejše industrializacije ter hitrega razvoja negospodarskih dejavnosti.

Za celovitejšo osvetlitev teh razlik in problemov služi ta pregled struktur in procesov prebivalstva narodnostno mešanega območja v Prekmurju oziroma soboške in lendavske občine. Navedeno območje poseljuje tudi večina (87,7 %) pripadnikov madžarske narodnosti v SR Sloveniji.

Narodnostna sestava in razvoj prebivalstva

Po zadnjem uradnem popisu prebivalstva leta 1981 je bilo na narodnostno mešanem območju Prekmurja 15.101 prebivalcev; od tega v 11 naseljih soboškega dela 2.046 in v 22 naseljih lendavskega 13.055. V primerjavi s popisoma leta 1961 in leta 1971 je opazno manjšanje števila prebivalcev v soboškem delu in v lendavskem. Ta gibanja so nasprotna gibanjem prebivalstva v obeh občinah. V občini Murska Sobota število prebivalcev po letu 1961 rahlo narašča; narodnostno mešano območje te občine pa beleži močno depopulacijo: v obdobju 1961 - 1981 se je število prebivalstva zmanjšalo za 24,89 %. Na narodnostno mešanem območju lendavske občine se je število prebivalcev v primerjavi s popisom leta 1971 povečalo za skoraj 2 %, medtem ko podatki za celo občino kažejo nasprotno, to je rahlo nazadovanje. Vsekakor je to odraz družbenogeografskega položaja obeh delov narodnostno mešanega območja v Prekmurju. Soboški del kaže poteze, značilne za demogeografski razvoj najbolj zaostalih agrarnih območij Slovenije (Haloze, Slovenske gorice, Goričko, Brkini in podobno). Zanj je značilna nizka selitvena dinamika z negativnim selitvenim saldrom, nizka rodnost, staranje prebivalstva in z njim povezana visoka umrljivost, nizek prirastek prebivalstva itd.

Lendavski del pa je po letu 1971 z nekoliko načrtnejšim uvažanjem industrije in z urbanizacijo Lendave in okoliških naselij pritegnil del prebivalstva iz neposrednega rušalnega zaledja občine in sosednjih hrvaških občin ter tako zaustavil negativne populacijske trende. Zato je rahlo povečanje števila prebivalcev predvsem posledica priseljevanja slovenskega in hrvaškega življa. Ob tem je potrebno dodati, da število Madžarov številčno nazaduje v primeru obeh delov narodnostno mešanega območja.

Medtem ko je v prvih povojnih letih ter vse do leta 1961 število Madžarov v Jugoslaviji celo rahlo porastlo, je opazno v zadnjih desetletjih razmeroma hitro upadanje.⁴ Podobna gibanja veljajo tudi za Prekmurje oziroma za gibanja števila Madžarov v SR Sloveniji. Do začetka šestdesetih let se je delež madžarskega prebivalstva v strukturi prebivalstva narodnostno mešanega območja v Prekmurju celo povečeval, po letu 1961 pa nazaduje (glej tabeli 1 in 2).

⁴Demografska kretanja i karakteristike stanovništva Jugoslavije prema nacionalnoj pripadnosti, Centar za demografska istraživanja, Beograd 1978, str. 92.

Vzrok temu ni izseljevanje Madžarov, temveč predvsem nizek naravni prirastek, ki je značilnost Madžarov kot enega najstarejših evropskih narodov. Malačič je mnenja, da je temu vzrok zavestno načrtovanje rojstev, ki pogojujejo depopulacijo tudi na Madžarskem.⁸

Tabela št.1: Število vsega in madžarskega prebivalstva po naseljih narodnostno mešanega območja občine Murska Sobota 1961, 1971 in 1981

Naselje	1961			1971			1981		
	Skupaj	Madžari št.	%	Skupaj	Madžari št.	%	Skupaj	Madžari št.	%
Berkovci	93	-	-	85	2	2,3	73	2	2,7
Čikečka vas	190	147	77,4	165	133	80,6	131	97	74,0
Domanjševci	558	391	70,1	474	358	75,6	440	295	67,0
Hodoš	465	360	77,4	418	322	77,0	339	242	71,4
Ivanjševci	102	-	-	84	4	4,8	76	3	4,0
Krplivnik	208	189	90,9	183	157	85,8	156	118	75,6
Lončarovci	163	-	-	148	4	2,7	105	5	4,8
Motvarjevci	356	316	88,8	320	276	86,3	274	244	89,0
Pordašinci	86	-	-	79	38	48,1	77	42	54,5
Prosenjakovci	353	130	36,8	263	155	58,9	257	170	66,1
Središče	150	96	64,0	124	98	79,0	118	85	72,0
Skupaj	2724	1629	59,8	2343	1547	66,0	2046	1303	63,7
občina M. Sobota	62567	1784	2,8	63854	1740	2,7	64299	1548	2,4

⁸Malačič J., 1985: Demografske osnove dolgoročnega plana SR Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000., IB - revija za planiranje, št. 12, letnik XIX, Ljubljana, str. 12.

Tabela št.2: Število vsega in madžarskega prebivalstva po naseljih narodnostno mešanega območja občine Lendava 1961, 1971 in 1981

Naselje	1961			1971			1981		
	Skupaj	Madžari št.	%	Skupaj	Madžari št.	%	Skupaj	Madžari št.	%
Banuta	117	109	93,2	114	105	92,1	103	92	89,3
Centiba	811	603	74,4	732	533	72,8	724	517	71,4
Dobrovnik	1276	1020	79,9	1207	895	74,1	1185	838	70,7
Dolga vas	780	622	79,7	780	588	75,4	826	519	62,8
Dolgovaške g.	607	139	22,9	463	102	22,0	335	72	21,5
Dolina	537	461	85,9	473	438	92,6	450	389	86,4
Dolnji Lakoš	345	243	70,4	362	300	82,9	353	237	67,1
Gaberje	765	432	56,5	665	396	59,5	649	354	54,6
Genterovci	339	312	92,0	305	280	91,8	273	248	90,8
Gornji Lakoš	571	545	95,4	560	479	85,5	516	406	78,7
Kamovci	193	94	48,7	167	86	51,5	160	79	49,4
Kapca	566	456	80,6	540	170	31,5	540	405	75,0
Kot	177	127	71,8	149	120	82,8	148	111	75,0
Lendava	2561	850	33,2	3044	943	31,0	3669	1018	27,7
Lendavske g.	475	37	7,8	432	39	9,0	461	61	13,2
Mostje	506	150	29,6	517	145	28,0	478	132	27,6
Petišovci	861	579	67,2	884	513	58,0	886	513	57,9
Pince	369	359	97,3	300	288	96,0	280	262	93,6
Pince Marof	201	32	15,9	182	41	22,5	145	26	17,9
Radmožanci	491	472	96,1	467	440	94,2	398	375	94,2
Trimlini	267	210	78,6	237	180	76,0	271	190	70,1
Zitkovci	274	240	87,6	242	200	82,8	205	177	86,3
Skupaj	13098	8056	61,5	12818	7281	56,8	13055	7021	53
Občina Lendava	27619	8115	29,4	26918	7324	27,2	26717	7069	26

Primerjava o narodnostni sestavi prebivalstva obravnavanega območja med različnimi popisi je težka, ker so se merila za popisovanje prebivalstva po narodnosti ali maternem jeziku večkrat menjali. Popisa prebivalstva pred prvo svetovno vojno (1910) in med obema vojnoma (1931) upoštevata le materni jezik, medtem ko vsi poveljni jugoslovanski popisi upoštevajo tudi kategorijo narodnosti. Če primerjamo sicer nepopolno in po različnih načinih ugotovljeno strukturo prebivalstva po narodnosti ali maternem jeziku, je mogoče hitro doumeti, da v predvojnih popisih ni pravega razmerja med številom Madžarov, Slovencev in drugih narodnosti.

Ob popisovanju prebivalstva po maternem jeziku leta 1910 je bilo na obravnavanem območju naštetih 14.637 Madžarov in le 1.259 Slovencev. Leta 1931 je bilo v okviru iste kategorije naštetih 7.407 Madžarov, 8.469 Slovencev in 2.641 prebivalcev drugih narodnosti. Očitno so pri prvem popisu, ko je Prekmurje pripadalo ogrskemu delu monarhije, težili k temu, da naštejejo čim več Madžarov; pri naslednjem popisovanju leta 1931 pa obratno: naštetih čim več Slovencev oziroma prebivalcev drugih jugoslovanskih narodov.* Tako očitne spremembe ne gre pripisovati migracijskim tokovom niti kolonizaciji slovenskega življa iz Primorske v naselja ob meji z Madžarsko (Kamovci, Pince, Benica, Petišovci). Navedeni podatki zaradi tega ne kažejo resnične podobe takratne narodnostne sestave prebivalstva v Prekmurju. Prebivalstvo so popisovali le po maternem jeziku in veroizpovedi ter z očitno težnjo, da se našteje čim manj pripadnikov narodnih manjšin. Take primere lahko najdemo v vsej Evropi. Število pripadnikov narodnih manjšin skoraj povsod v tujini že od srede 19. stoletja absolutno in relativno upada, število pripadnikov večinskih narodov pa narašča.†

Realnejša izhodišča za ugotavljanje narodnostne sestave prebivalstva v Prekmurju nudijo podatki poveljnih jugoslovanskih popisov, ki upoštevajo tudi narodnostno pripadnost. V tem pogledu so koristni predvsem podatki zadnjih treh popisov (1961, 1971 in 1981), ki omogočajo primerjave v enakih časovnih intervalih. Vendar nam podrobnejša analiza na primeru posameznih naselij pokaže, da se je tudi pri teh popisih delež posameznih narodnosti večkrat menjal. To velja zlasti za naselja Dobrovnik, Gabrje, Kapca in Kobilje (ki je sicer zunaj narodnostno mešanega območja).

*Klemenčič V. s sodelavci 1964: Socialnogeografska analiza narodnostno mešanega ozemlja v Prekmurju s posebnim ozirom na demogeografske razmere, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, str. 10. Raziskovalna naloga.

†Winkler W., 1931, Statistisches Handbuch der europäischen Nationalitäten, Wien.

Deloma je k temu prispevalo različno opredeljevanje Romov, deloma pa napake pri izvedbi popisov oziroma neustrezni metodološki pristopi pri opredeljevanju posameznih kategorij narodnosti. Pri zadnjih dveh popisih ustvarja zmedo kategorija "Jugoslovani", ki je sicer uvrščena v skupini narodnostno neopredeljenih.

Med popisoma leta 1953 in leta 1961 se število madžarskega prebivalstva na celotnem območju in kakor tudi po posameznih delih narodnostno mešanega območja občine Murska Sobota in občine Lendava ni bistveno spremenilo. Delež madžarskega prebivalstva je celo malenkostno porastel v občini Lendava, v občini Murska Sobota pa se je le rahlo zmanjšal.⁶ Te spremembe beležimo v času, ko je slovensko prebivalstvo na narodnostno mešanem območju Lendave bistveno hitreje številčno in relativno nazadovalo od madžarskega. V prvih povojnih letih je namreč deagrarizacija močnejša pri slovenskem prebivalstvu kot pri avtohtonem madžarskem. Slednja trditev ne velja toliko za soboški del narodnostno mešanega območja, ki v vsem povojnem času doživlja močno depopulacijo, tako slovenskega kot tudi madžarskega prebivalstva. To nam potrjujejo tudi analize prebivalstvenega razvoja na osrednjem Goričkem, ki je poseljeno izključno s slovenskim prebivalstvom.⁷

Podatki zadnjih treh popisov (glej tabeli 1 in 2) kažejo, da so negativni trendi prebivalstvenega razvoja in zmanjševanje števila in deleža madžarskega prebivalstva predvsem značilnost soboškega dela narodnostno mešanega območja, medtem ko kaže lendavski del v obdobju 1971 - 1981 stagnacijo z rahlim povečevanjem števila in deleža slovenskega in hrvaškega življa ter rahlim upadanjem števila in deleža madžarskega prebivalstva. Take poteze prebivalstvenega razvoja in spremembe v strukturi po narodnosti gre pripisati predvsem nekoliko hitrejšemu razvoju industrije in drugih neagrarnih dejavnosti v občini Lendava, ki so v zadnjem času pritegnile prebivalstvo manj razvitih krajev sosednje Hrvaške in drugih krajev lendavske občine.

Pri navedbi razvoja in strukture narodnosti gre za statistično ugotovljene razlike, ki so se od popisa do popisa včasih nerazumljivo menjale. Tudi ob razlagi rezultatov popisa leta 1981 je bila potrjena domneva, da podatki vselej ne ustrezajo resničnosti.¹⁰ Končno so dokaz za to tudi razlike med opredeljenimi po narodnosti in maternem jeziku.

⁶Klemenčič V., 1964, op.cit., str. 11.

⁷Olas L., Genorio R., 1978, Lokacija centralne osnovne šole na območju šolskih okolišev Mačkovci in Puconci, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Raziskovalna naloga.

¹⁰Genorio R., Klemenčič V., Stergar A., 1983: Vprašanja okrog interpretacije rezultatov jugoslovanskega popisa prebivalstva po narodnosti leta 1981, Razprave in gradivo, Ljubljana, št. 16, str. 147 - 156.

V lendavski občini je bilo leta 1981 7.069 Madžarov (od tega 99,3 % v naseljih narodnostno mešanega območja), prebivalcev z madžarskim maternim jezikom pa je bilo 7.378. Med prebivalstvom z madžarskim maternim jezikom je bila ugotovljena tudi skupina, ki se je narodnostno izjasnila za Slovence, Hrvate in neopredeljene "Jugoslovane". Prav tako najdemo v skupini s slovenskim maternim jezikom skupino, ki se je v pogledu narodnosti opredelila za Madžare. To nas navaja k zaključku, da metodologija popisa ne ustreza v narodnostno heterogenem okolju. Še zlasti ne, če gre za območje, kjer se narodnostno sožitje in dvojezičnost postopoma uveljavljata v vsem družbenem življenju.*

Starostna sestava in razvoj prebivalstva

Za razlago družbenega položaja prebivalstva oziroma dosežene stopnje družbenega razvoja nekega območja so pomembni tudi nekateri strukturni kazalci. Med demografskimi je vsekakor starostna sestava eden najboljših kazalcev preteklih in sedanjih prebivalstvenih gibanj ter razmerij med posameznimi skupinami prebivalcev. Hkrati je dobro izhodišče za predvidevanje bodočih trendov razvoja posameznih narodnostnih skupin. Staranje prebivalstva ima pomembne socialno-ekonomske posledice. Je rezultat naravnega gibanja (rodnosti in smrtnosti) in mehanskega gibanja (selitve) prebivalcev. Poglavitno posledično vlogo ima rodnost, ki v tem primeru zmanjšuje moč mlade generacije. Starostna piramida je v takih primerih vse bolj zaobljena in stisnjena v spodnjem delu. Padanje rodnosti ima izrazito negativen vpliv na starostno sestavo prebivalstva.

Visok delež ostarelega prebivalstva v Prekmurju je posledica dolgoletnega zaostajanja družbeno-gospodarskega razvoja regije za razvitejšimi območji Slovenije. Hkrati je posledica dolgoletnega tradicionalnega izseljevanja Prekmurcev po svetu. Izseljevanje je ustvarilo nesorazmerje v sestavi prebivalstva glede na spol in predvsem glede na starost. Vse to je nadalje vplivalo na padanje rodnosti in z njo povezan prirastek prebivalstva.

*Kako nam lahko podatki popisa v takih primerih razmeroma malo povejo, nam kaže sondna analiza dejanske rabe jezika na primeru naselja Petišovci v občini Lendava. V tem naselju je bilo leta 1981 s popisom ugotovljenih 513 (ali 57,9 %) pripadnikov madžarske narodnosti. Kot pogovorni jezik se madžarščina uporablja v 46,1 % gospodinjstev; slovenščina in madžarščina v 14,6 % gospodinjstev ter madžarščina in hrvaščina v 2,7 % gospodinjstev. Število Slovencev v naselju je bilo leta 1981 232 (ali 26,2 % vsega prebivalstva naselja). Samo slovenščina kot pogovorni jezik se uporablja v 23,6 % gospodinjstev. Hkrati je bilo ugotovljeno, da štiri petine prebivalcev naselja obvlada slovenščino in madžarščino. Obeh jezikov ne obvlada ostarelo prebivalstvo, ki ni bilo deležno dvojezičnega izobraževanja. Podobne rezultate nam kažejo analize za naselja: Centiba, Dobrovnik, Žitkovci in Prosenjakovci. Sproti jih znova preverjajo in potrjujejo mladi raziskovalci v vsakoletnih mladinskih raziskovalnih taborih v krajih narodnostno mešanega območja Prekmurja.

Z analizo starostnega sestava prebivalstva po narodnosti je mogoče ugotoviti posledice družbenega razvoja med prebivalci drugih narodnosti v obravnavanem območju.

Starostna sestava prebivalstva narodnostno mešanega ozemlja v Prekmurju je zelo neugodna. Prebivalstvo se hitro stara, saj dosežena stopnja rodnosti ne zagotavlja enostavne reprodukcije prebivalstva. Še leta 1961 je bilo v občini Lendava 8,3 % prebivalcev v skupini z nad 65 let starosti, leta 1981 pa je ta delež znašal že 14,1 %. Podobne deleže je moč ugotoviti tudi v soboški občini. Še slabša je starostna struktura na narodnostno mešanih območjih obeh občin. Leta 1981 je ta delež zajel že dobro petino vsega prebivalstva (glej tabelo 3) obravnavanih območij. Hkrati se je krčil delež mladega prebivalstva v starostni skupini 0 - 14 let. Tako visoki deleži ostarelega prebivalstva oziroma nizki deleži mladega so predvsem posledica hitrega staranja in nizke rodnosti pri madžarskem prebivalstvu. V nekaterih naseljih na Goričkem je staranje doseglo stopnjo, ki po naravni poti že dolgo več ne zagotavlja reprodukcije prebivalstva. V lendavski občini je ta proces izrazitejši le v agrarnem zaledju ob madžarsko-jugoslovanski meji (glej diagrame). To nam lepo kaže tudi indeks staranja prebivalstva, ki v bistvu pove, kakšno je razmerje med ostarelim prebivalstvom (starim 65 let in več) in otroki (0 - 14 let). Pri madžarski narodnosti v občini Lendava znaša omenjeni indeks 130,7, pri vsem ostalem prebivalstvu pa le 43,2.*

Vzrok takemu stanju je neugodno naravno gibanje prebivalstva oziroma nizka rodnost ter negativni selitveni saldo. Gaalova je to lepo ilustrirala s primerom krajevne skupnosti Prosenjakovci, ki zajema naselja soboškega dela narodnostno mešanega območja Berkovci, Čikečka vas, Ivanjševci, Motvarjevci, Pordašinci, Središče in Prosenjakovci.¹¹ Ugotovila je, da število umrlih tudi v petletnem obdobju 1977 - 1981 še vedno močno presega število novorojenih, prav tako pa je tudi število izseljenih še vedno precej večje od števila priseljenih. Kritičnost demografskega razvoja blažita postopno povečevanje števila novorojenih in zniževanje negativnega selitvenega salda.

*Pri normalni starostni strukturi znaša indeks staranja v SR Sloveniji okrog 33, pri zelo slabi pa znaša več kot 100.

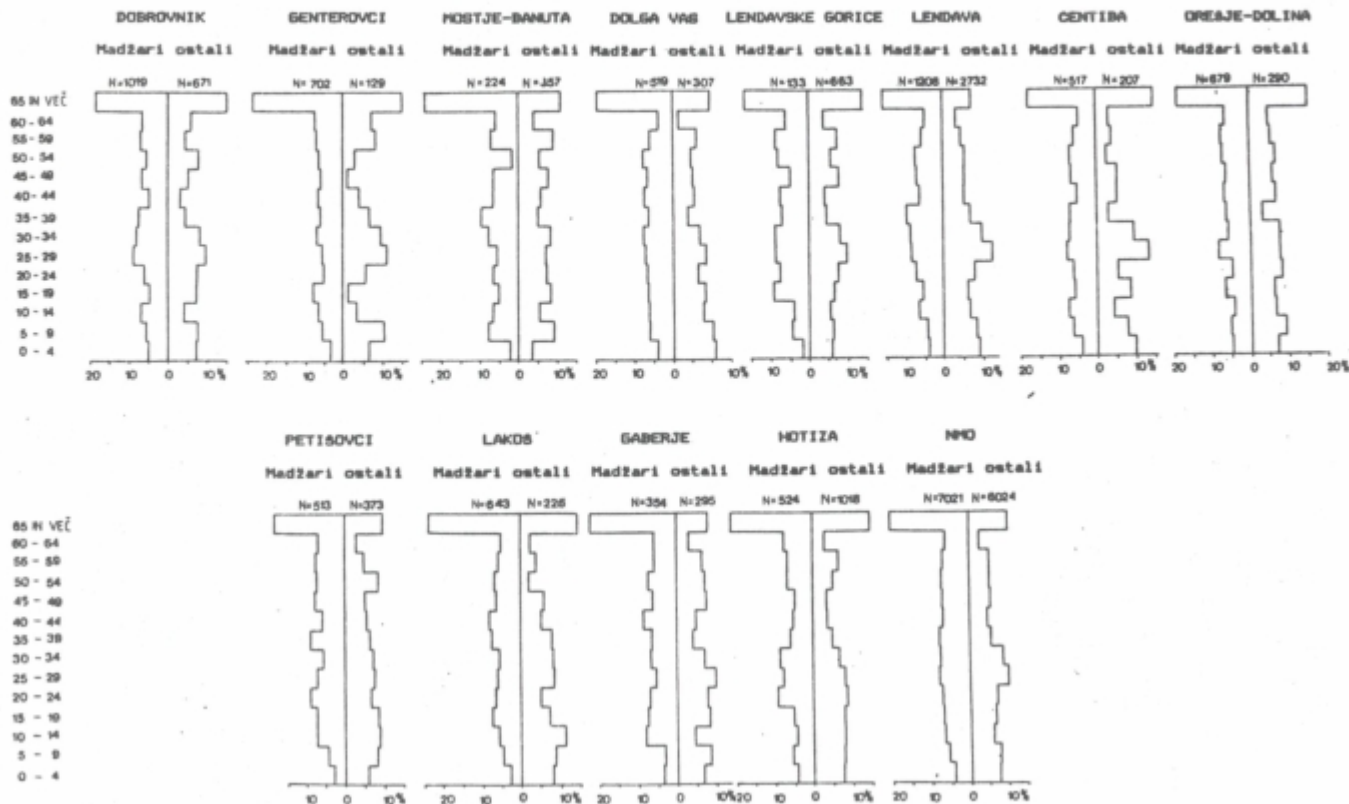
¹¹Gaal M., 1983, Regionalno - geografska preobrazba narodnostno mešanega ozemlja v Prekmurju, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Ljubljana, str. 26 - 28. Diplomaska naloga.

Tabela št.3: Starostna sestava prebivalstva narodnostno mešanega območja Murska Sobota in Lendava leta 1981

Starostna skupina	Murska Sobota				Lendava		Drugi	
	Madžari št.	%	Drugi št.	%	Madžari št.	%	Drugi št.	%
0-4	52	4,0	35	4,6	269	3,8	487	8,1
5-9	74	5,7	44	5,8	350	5,0	507	8,4
10-14	51	3,9	48	6,5	420	6,0	401	6,7
15-19	66	5,1	33	4,5	432	6,2	427	7,1
20-24	79	6,1	45	6,1	453	6,5	464	7,7
25-29	105	8,1	54	7,0	514	7,3	651	10,8
30-34	101	7,8	63	8,4	498	7,1	560	9,3
35-39	67	5,1	47	6,4	513	7,3	360	6,0
40-44	69	5,3	32	4,3	440	6,3	314	5,2
45-49	75	5,8	35	4,7	439	6,3	355	5,9
50-54	93	7,1	50	6,8	468	6,7	341	5,7
55-59	93	7,1	64	8,7	458	6,5	345	5,7
60-64	72	5,5	47	6,4	409	5,8	205	3,4
65 in več	306	23,4	146	19,7	1358	19,3	603	10,0
Skupaj	1303	100,0	738	100,0	7021	100,0	6024	100,0

Ti podatki nazorno kažejo stanje in različne tendence demografskega razvoja pri Madžarih, Slovencih in drugih narodnostih tega območja. Tendence staranja so pri Madžarih intenzivnejše kot pri ostalem prebivalstvu. Prav tako zaostajajo Madžari pri številu novorojenih. Nikakor ni temu vzrok različnost socialno-ekonomskega položaja, temveč po vsej verjetnosti tudi kulturno-zgodovinski razvoj naroda. Podobne demografske razmere so namreč značilnost madžarskega naroda tudi v njihovi lastni državi. V Prekmurju je to zagotovo tudi posledica izrazite agrarne usmerjenosti v preteklosti. Še v času, ko so imele družine na slovenskem delu občine Lendava veliko otrok, so v madžarskih družinah narodnostno mešanega ozemlja prevladovali družine z enim, dvema ali največ tremi otroki. Seveda se vse to kaže tudi v sedanji starostni strukturi madžarskega prebivalstva in v demografskem razvoju madžarske narodnosti nasploh. Neugodno naravno gibanje pri Madžarih ne zasledimo zgolj v ruralnih območjih narodnostno mešanega območja, temveč tudi v polurbaniziranih naseljih okrog Lendave in v sami Lendavi. Rahla rast absolutnega števila Madžarov v teh naseljih pa je predvsem posledica priseljevanja madžarskega prebivalstva iz nerazvitega podeželja v občinsko središče.

STAROSTNA STRUKTURA MADZARSKEGA IN OSTALEGA PREBIVALSTVA V KRAJEVNIH SKUPNOSTIH NARODNOSTNO MEŠANEGA OBMOČJA OBČINE LENDAVA (1981)



DRUŽBENO GOSPODARSKE ZNACILNOSTI NARODNOSTNO MEŠANEGA OBMOČJA V PREKMURJU

Izobrazbena struktura

Šolska izobrazba prebivalstva je strukturni element družbe ali neke skupnosti, ki je neposredno povezan s skoraj vsemi ostalimi strukturami prebivalstva. Izobrazbo prebivalstva na obravnavanem območju moramo vrednotiti na dva načina:

- razlike v šolski izobrazbi med posameznimi narodnostmi na narodnostno mešanem območju (predvsem med Madžari in Slovenci) - struktura prebivalstva po šolski izobrazbi kot kazalec ali
- vzpodbujevalec regionalno razvojnih razlik med socialno-geografsko različnimi območji.

Prebivalstvo obeh prekmurskih občin je po stopnji šolske izobrazbe pod povprečjem Slovenije. Zlasti kritična je razmeroma velika razlika v deležih prebivalstva s srednjo, višjo ali visoko izobrazbo med republiko in Prekmurjem. Primerjava med strukturnimi deleži za obe občini kaže na skoraj popolnoma enake razmere v Murski Soboti in Lendavi. Vzrokov za tako stanje, ki ima svoje korenine že v preteklosti, je več. Bistvenega pomena pa je vsekakor stalna obratnost regije. Zaposneli in precej slabši vplivi novejših družbenih tokov, ki so se kazali predvsem v razvoju neagrarnih gospodarskih dejavnosti in v krepitvi sodobnejše komunikacijske infrastrukture, so bili manj ugodni za razvoj šolskega sistema in izobraževanja kot gospodarskega dejavnika. Neugodno je na te procese vplivalo tudi precej močno izseljevanje.

Naslednja prvina vrednotenja izobraževanja in izobrazbene strukture so razlike med mesti in podeželjem, med urbaniziranimi in še vedno bolj agrarnimi predeli. Tega zlasti pri geografskem in prostorskem proučevanju izobraževanja ne smemo prezreti, enako pa v našem primeru velja za proučevanje razlik v izobrazbeni strukturi različnih narodnostnih skupin, še zlasti, če so dosegle različno stopnjo urbaniziranosti (ne le v prostorskem, ampak tudi v gospodarskem in družbenem pomenu te besede).

Pri analizi izobrazbe pripadnikov madžarske narodnostne skupnosti v Prekmurju smo poleg vpliva dihotomije vas - mesto upoštevali zlasti primerjavo s Slovenci, ki živijo na istem območju. Razlike med Madžari in Slovenci na narodnostno mešanem območju niso posledica etničnih razlik, ampak predvsem razlike v družbeno gospodarskih in nekaterih demografskih značilnostih. Madžari so v veliko večji meri ostali agrarna populacija oziroma populacija, ki je bolj odvisna od kmetovanja kot gospodarske osnove. Slovenci so bili - kljub temu, da zanje veljajo razmeroma podobne značilnosti - v prvem povojnem obdobju precej bolj prostorsko in socialno mobilni.

Kljub temu da madžarsko in slovensko prebivalstvo na narodnostno mešanem območju kažeta podoben družbeni in gospodarski razvoj, pa so nekatere razlike le precej očitne in se pojavljajo v skoraj vseh naseljih (kjer je številčnost posamezne narodnosti dovolj velika, da omogoča primerjavo). Razlika v šolski izobrazbi je skupaj s starostno in gospodarsko strukturo ena bolj očitnih. Razlike med obema populacijama, ugotovljene na podlagi popisnih podatkov za leto 1981, so naslednje:

- manjši delež Madžarov v skupini brez šolske izobrazbe,
- daleč največji delež prebivalstva s samo osnovnošolsko izobrazbo je med madžarskim prebivalstvom,
- višji delež slovenskega prebivalstva v kategoriji tistih, ki imajo višjo izobrazbo od osnovnošolske,
- zlasti velike so razlike pri deležu tistih s končano višjo ali visoko šolo (delež je pri Slovencih skoraj trikrat višji).

Na videz nelogična je prva ugotovitev. Vzrok je v viru podatkov, ki analizira celotno prebivalstvo, torej tudi predšolske in šolajoče otroke. Nizek delež prebivalstva brez šol pri Madžarih je seveda tudi posledica večje povprečne starosti madžarskega prebivalstva in manjšega števila otrok. Z ustreznim popravkom gradiva bi bile razlike med Slovenci in Madžari najverjetneje nekoliko bolj očitne.

Na nekoliko nižjo šolsko izobrazbo pri Madžarih je vsekakor vplivalo prvo obdobje šolstva po vojni, ko še ni bilo dvojezičnega šolstva v današnji obliki. Leta 1958, pred uvedbo omenjene oblike šolanja, je kar 40 % madžarskih otrok v občini Lendava obiskovalo slovenske oddelke, v Lendavi pa celo polovica. V madžarske oddelke so bili v glavnem vpisani otroci kmetov oziroma podeželskega prebivalstva, ki so ostali na kmetiji, ostali otroci pa so predvsem zaradi boljših možnosti nadaljnjega izobraževanja in zaposlitve obiskovali oddelke s slovenskim učnim jezikom.¹²

Vzrok večjih razlik med Slovenci in Madžari je tudi nekoliko večja prostorska mobilnost slovenskega prebivalstva. Del Slovencev se je na narodnostno mešanem območju doselilo v povojnem obdobju, predvsem iz Prekmurja. Pri prostorskih premikih prebivalstva je bolj ali manj izrazit selektiven princip migracij, saj migrirajo predvsem mladi in bolj izobraženi ljudje, ki so bolj obveščeni o možni spremembi bivalnega okolja ali delovnega mesta.

Bistvena je razlika med narodnostno mešanimi območji obeh občin. Občini kot celoti imata skoraj isto izobrazbeno strukturo prebivalstva (hkrati pa kažeta močno zaostajanje za republiškim povprečkom), območji, kjer živita pomešani obe narodnosti, pa sta geografsko zelo različni.

¹²Gaal M., 1983, Regionalno-geografska preobrazba narodnostno mešanega ozemlja v Prekmurju. PZE za geografijo, Ljubljana. Str. 56. Diplomaska naloga.

V občini Lendava predstavlja narodnostno mešano območje vključno z edinim urbanim naseljem Lendavo, populacijsko in gospodarsko najbolj dinamičen in vitalen del. Neposredna bližina Lendave je krepila proces urbanizacije tudi v nekaterih bližnjih podeželskih naseljih. Na bolj ugodne razvojne tendence je vplivala tudi lokacija petrokemične industrije. Veliko bolj agraren je severni del narodnostno mešanega območja občine Lendava, ki se nadaljuje v narodnostno mešano območje občine Murska Sobota. Le-temu pripadajo naselja, ki so še v pravem pomenu besede kmečka, le v nekaterih večjih naseljih, na primer v Prosenjakovcih in Hodošu, je v zadnjih desetletjih opaziti nekoliko večje gospodarske in socialne spremembe. Vzrok zaostajanja murskosoboškega narodnostno mešanega območja je zlasti odmaknjenost od edinega večjega urbanega središča Murske Sobote. Zaradi neposredne bližine ustrezne izobraževalne institucije ne gre pozabiti tudi mnogo ugodnejših možnosti nadaljevanja dvojezičnega izobraževanja na stopnji srednjega usmerjenega izobraževanja v lendavskem delu narodnostno mešanega območja.

Tabela št.4: Izobrazbena struktura (v %) madžarskega in slovenskega prebivalstva na narodnostno mešanem območju leta 1981*

	Brez šole	OŠ	Srednja	Višja, visoka	Neznano
NMO v Lendavi					
Madžari	17,6	62,4	17,9	1,8	0,4
Slovenci	25,3	44,2	25,7	4,0	0,8
NMO v M. Soboti					
Madžari	15,3	78,3	5,7	0,2	0,5
Slovenci	17,9	70,7	10,0	0,8	0,5
Skupaj					
Madžari	17,2	64,8	16,0	1,5	0,4
Slovenci	24,2	47,9	23,5	3,6	0,8

* Vir: Zavod SR Slovenije za statistiko, Popis prebivalstva leta 1981

Med posameznimi, zlasti podeželskimi naselji ni bistvenih razlik, strukturna razmerja za posamezne narodnosti pa so podobna kot za celotno narodnostno mešano območje v obeh občinah. Razlika med Slovenci in Madžari je manjša na murskosoboškem delu narodnostno mešanem območju, kjer je izobrazbena struktura obeh narodnosti pod občinskim povprečjem.

Vseh enajst naselij izgublja prebivalstvo, kar poleg oddaljenosti izobraževalnih ustanov še bolj negativno vpliva na oblikovanje ustrezne kadrovske strukture potrebne za razvoj območja. Izobraževanje na stopnji, višji od osnovne šole, v večini primerov pomeni tudi odhod iz domače vasi, saj je delovnih mest, kljub industriji v Prosenjakovcih, premalo. Ostale neagrarne dejavnosti so zaradi premajhnega števila ljudi slabo razvite. Zlasti madžarsko prebivalstvo je zaradi etničnih posebnosti ostalo dlje časa zaprto v okviru razmeroma ozke vaške skupnosti in kaže zelo slabo izobrazbeno strukturo, saj ima kar štiri petine Madžarov končano le osnovno šolo, delež pa bi bil brez predšolskih in šolskih otrok še znatno višji.

Tudi za razmeroma velik delež Madžarov, ki so končali šolanje na stopnji, višji od osnovnošolske, lahko ugotovimo, da so se naselili zunaj narodnostno mešanega območja, zlasti v Murski Soboti. Od 180 Madžarov (od 1548) v občini Murska Sobota, ki imajo višjo izobrazbo od osnovne šole, jih kar 76 živi v mestu Murska Sobota in 27 v drugih krajih zunaj narodnostno mešanega ozemlja. Za razliko od naselij na narodnostno mešanem ozemlju predstavljajo Madžari zunaj narodnostno mešanega ozemlja in zlasti v občinskem središču populacijo z izrazito višjo stopnjo izobrazbe, saj jih ima kar 18,5 % končano višjo ali visoko šolo, samo osnovno šolo pa le 33,8 %. Podatki kažejo na izrazito močan odtok izobražencev madžarske narodnosti z narodnostno mešanega območja. Pojav je povezan z lokacijo nekaterih ustanov in institucij, pomembnih za madžarsko narodnost, v občinskem in regionalnem središču, v veliki meri pa tudi z večjimi možnostmi zaposlovanja v mestih in z narodnostno mešanostjo zakonov. V ostalih naseljih zunaj narodnostno mešanega območja živeči Madžari se podobno, a nekoliko manj izrazito razlikujejo od večinskega naroda. Selektivnost migracij je torej vsaj s stališča stopnje izobrazbe zelo izrazita.

Vloga Lendave je sicer podobna vlogi Murske Sobote, a se od nje tudi precej razlikuje. Za razliko od Murske Sobote je sredi narodnostno mešanega območja in vpliva na ostala okoliška narodnostno mešana naselja. Lahko rečemo, da stik mesto - podeželje ponekod že tvori precej izrazit ruralno-urbani kontinuum. Madžarsko prebivalstvo na lokalno urbano središče ni vezano le preko dnevne migracije ali trajne preselitve kot je v severnem delu narodnostno mešanega območja, ampak živi na gospodarsko in prebivalstveno najdinamičnejšem delu občine. Veliko boljše možnosti šolanja in zaposlovanja vzdržujejo poleg ostalih tudi mnogo bolj ugodno izobrazbeno strukturo pripadnikov madžarske skupnosti, ki tudi v primeru morebitnih migracij v glavnem ostajajo na narodnostno mešanem območju. Izobrazbena struktura Madžarov na narodnostno mešanem območju je sicer nekoliko nižja od tiste pri Slovencih, zato pa višja od izobrazbene strukture populacije na območjih lendavske občine zunaj narodnostno mešanega območja.

Poleg razlik v izobrazbeni strukturi prebivalstva v treh prostorsko in funkcionalno ločenih območjih, kjer žive Madžari v Prekmurju - narodnostno mešano območje v občini Lendava, narodnostno mešano območje v občini Murska Sobota in mesto Murska Sobota - je očiten tudi vpliv narodnostne sestave gospodinjstva ali družine na izobrazbo.

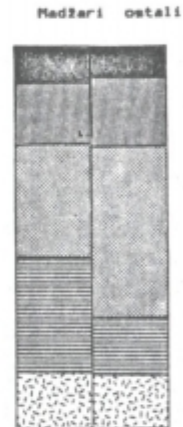
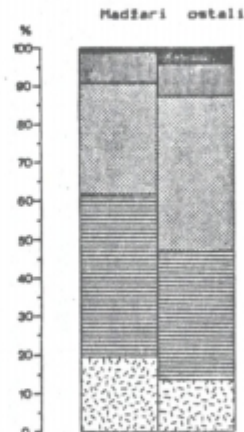
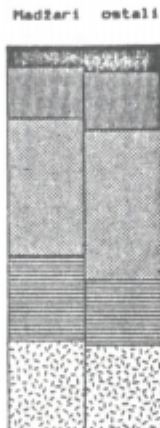
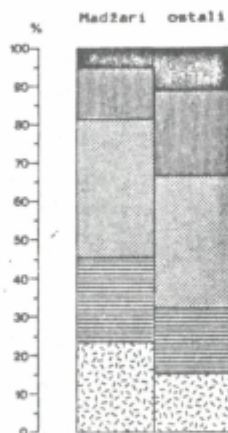
STROKOVNA IZOBRAZBA MADZARSKEGA IN OSTALEGA PREBIVALSTVA
V PREKMURJU (1981)

NMO V OBCINI
LENDAVA

OBCINA
LENDAVA

NMO V OBCINI
MURSKA SOBOTA

OBCINA
MURSKA SOBOTA



Legenda:

-  NKV
-  priučeni
-  nižja
-  srednja
-  višja, visoka

Za celotno narodnostno mešano območje velja, da imajo člani mešanih madžarsko-slovenskih gospodinjstev najvišjo, člani čistih madžarskih gospodinjstev pa najnižjo izobrazbo. To ne dokazujejo samo zadnje raziskave, ampak tudi raziskave, ki upoštevajo podatke pred deset ali več leti.¹³ Lep primer je tudi naselje Centiba, kjer je med prebivalci madžarskih gospodinjstev 30 %, slovenskih gospodinjstev 39 % in mešanih gospodinjstev 47 % članov z izobrazbo, višjo od osnovnošolske.¹⁴ Pojav je z večjimi ali manjšimi odkloni značilen za vsa naselja. Sama narodnostna mešanost zakona verjetno nima bistvenega vpliva na izobraževanje in vlogo izobrazbe, kaže pa manjšo zaprtost etničnih skupin pri mlajših ljudeh in na vlogo enotnega dvojezičnega šolstva.

Kvalifikacijska struktura

Kvalifikacijska struktura prebivalstva na narodnostno mešanem območju se seveda skoraj v celoti ujema s šolsko izobrazbo. Analiza, iz katere izvirajo podatki, se nanaša samo na zaposlenost iz leta 1981. Število zaposlenih je v večini podeželskih naselij majhno, saj je velika večina aktivnega prebivalstva kmetov. Podobno kot pri izobrazbeni strukturi je tudi tu očitna razlika med lendavskim in murskosoboškimi delom narodnostno mešanega območja.

Tabela št.5: Struktura (v %) madžarskega in slovenskega prebivalstva po kvalifikaciji na NMO leta 1981

		NK	Priučeni	KV, VK nižja	Srednja	Višja visoka
NMO v Lendavi	Madžari	23,6	21,7	36,1	13,5	5,1
	Slovenci	16,3	17,3	34,7	21,8	9,9
NMO v M.Soboti	Madžari	19,4	42,3	29,2	8,6	0,6
	Slovenci	13,9	33,6	40,1	8,8	3,7
Skupaj	Madžari	23,3	23,2	35,6	13,1	4,8
	Slovenci	16,1	18,5	35,1	20,8	9,5

Vir: Zavod SR Slovenije za statistiko, Popis prebivalstva leta 1981

¹³Klemenčič V., 1970, Demografska struktura narodnostno mešanega ozemlja v Prekmurju, IGU, Ljubljana.

¹⁴Rezultati Mladinskega raziskovalnega socialno-geografskega tabora Pomurje 13 - Centiba 1984.

Razlike med slovenskim in madžarskim prebivalstvom so precejšnje in so posledica istih družbeno-gospodarskih pojavov, ki so bili omenjeni pri razlikah v izobrazbi. Industrializirano in urbanizirano območje Lendave in okolice je povzročilo mnogo večjo socialno mobilnost pri prebivalstvu kot agrarno narodnostno mešano območje v Murski Soboti. Možnost prehajanja v neagrarne poklice, ki hkrati ne zahteva spremembe bivališča (emigracije), ampak v večini primerov le dnevno migracijo delovne sile, zadržuje kvalificirano prebivalstvo v rojstnem kraju. Posebno izrazite razlike med murskosoboškimi in lendavskimi narodnostno mešanim območju so zlasti v deležu prebivalstva s srednjo oziroma višjo ali visoko strokovno izobrazbo. Še bolj kot pri slovenskem so te tendence opazne pri madžarskem prebivalstvu. Na murskosoboškem območju je najštevilnejša skupina "priučeni", na lendavskem pa "kvalificirani". Narodnostno mešano območje v Lendavi kaže tudi boljšo strukturo od občinske, pri severnem delu NMO pa je seveda ravno obratno.

Zelo nizka stopnja strukturiranosti delovnih mest zunaj kmetijstva na severnem delu narodnostno mešanega območja je seveda del višje kvalificiranega madžarskega prebivalstva usmerila v dnevno migracijo v pogosto precej oddaljena središča zaposlitve. Ne tako majhno število Madžarov se je tudi odselilo z narodnostno mešanega območja. Primerjavo kvalifikacijske strukture med Madžari na narodnostno mešanem območju ter zunaj njega nam najbolj nazorno prikazuje razmerje med naselji Prosenjakovci (ki imajo kot industrijski kraj in središče agrarne okolice nekoliko boljše strukturo) in Mursko Soboto.

Tabela št.6: Primerjava kvalifikacijske strukture madžarskega prebivalstva (v %), ki živi v naseljih Prosenjakovcih oziroma Murska Sobota (leto 1981)

Stopnja kvalifikacije	N a s e l j e	
	Prosenjakovci	Murska Sobota
Visoka	-	15,9
Višja	-	10,2
Srednja	5,9	26,1
Nižja	2,9	2,3
Visoko kvalificirana	-	3,4
Kvalificirana	20,6	28,4
Priučeni	58,8	9,1
Nekvalificirani	11,8	4,5

Vir: Zavod SR Slovenije za statistiko, Popis prebivalstva leta 1981

V Murski Soboti je živel leta 1981 9 % od skupnega števila Madžarov v občini, 46 % kvalificiranega madžarskega prebivalstva in 82 % višje ali visokokvalificiranega madžarskega prebivalstva v občini. Koncentracija je torej več kot očitna. Nekoliko manj izrazite, a podobne strukturne razlike kaže tudi ostalo madžarsko prebivalstvo, ki živi zunaj narodnostno mešanega območja in Murske Sobote.

Za razliko od narodnostno mešanega območja v lendavski občini lahko opazimo, da je socialna mobilnost madžarskega in slovenskega prebivalstva na murskosoboškem delu v tesni povezavi s preselitvijo v bolj ali manj oddaljena območja, saj so možnosti zaposlovanja zelo majhne.

Značilnosti zaposlovanja na narodnostno mešanem območju

Osnovna značilnost aktivnosti prebivalstva v Prekmurju je v primerjavi z ostalo Slovenijo zelo velik delež aktivnih v primarnem sektorju. V primarnih dejavnostih je v občini Murska Sobota aktivnih 49 %, v občini Lendava pa 44 %. Na narodnostno mešanem območju v Murski Soboti znaša ta delež kar 77 %, na narodnostno mešanem območju v Lendavi pa zaradi že večkrat omenjenega vpliva urbaniziranega območja Lendave samo 31 %.

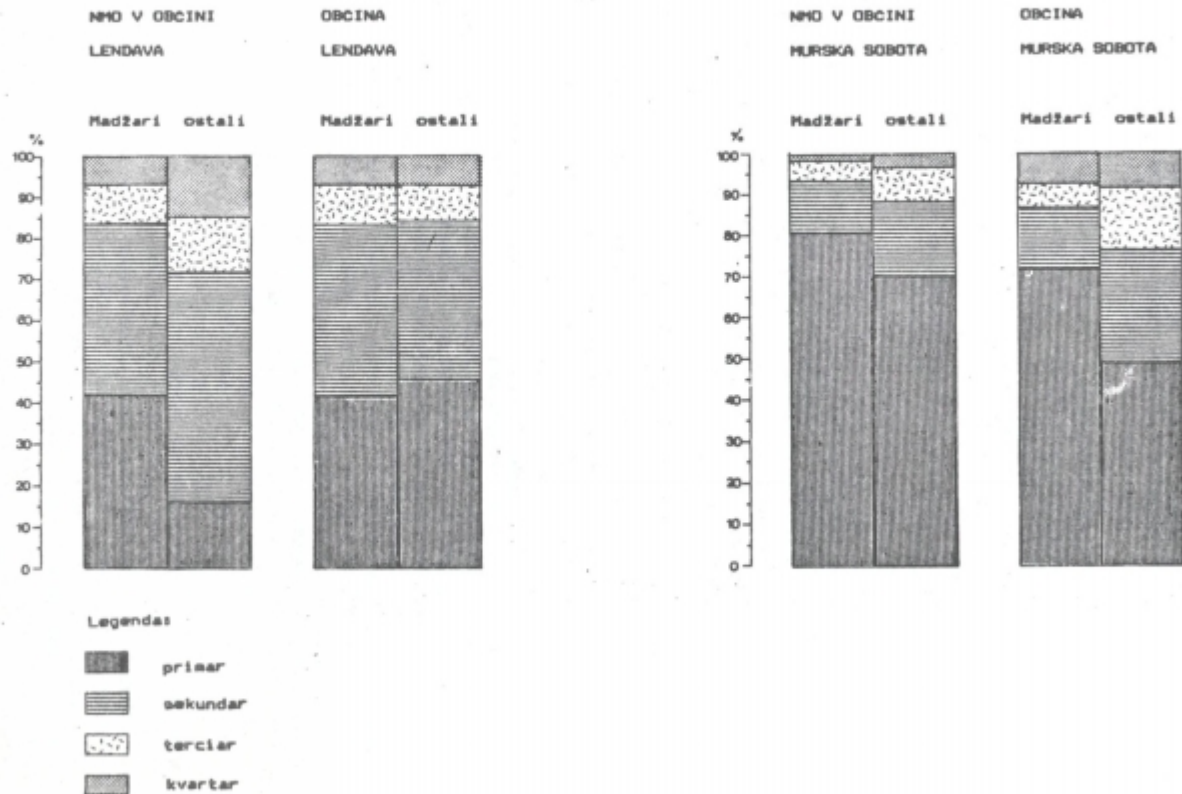
Tabela št.7: Dejavnost madžarskega in slovenskega prebivalstva po sektorjih gospodarstva na narodnostno mešanem območju Lendave in Murske Sobote (v %) leta 1981

Sektor dejavnosti	Občina in narodnost			
	Lendava		Murska Sobota	
	Madžari	Slovenci	Madžari	Slovenci
Primarni	48,1	18,1	81,0	70,5
Sekundarni	41,1	52,9	12,6	18,1
Terciarni	9,5	13,2	4,5	8,2
Kvartarni	6,9	15,0	1,8	3,3

Vir: Zavod SR Slovenije za statistiko

Razlike med Madžari in Slovenci so predvsem na narodnostno mešanem območju v Lendavi zelo velike in ostanejo opazne tudi v vsej občini. Prehod iz agrarnega v neagrarno gospodarstvo, je bil pri Slovencih veliko hitrejši. Kljub izredno velikemu pomenu kmetijstva v SV Sloveniji za celo republiko ne gre pozabiti, da pomeni kmetovanje na močno razdrobljeni in majhni posesti prej zavoro kot vzpodbudo pri dvigu osebnega in družbenega standarda prebivalstva. Razlike med Madžari in Slovenci na severu narodnostno mešanega območja so manjše, hkrati pa je murskosoboško narodnostno mešano območje izrazito agrarno območje, kjer ima vseh 11 naselij več kot 60 % aktivnih v agrarnem sektorju gospodarstva, kar v 5 naseljih pa znaša ta odstotek prek 80 %

AKTIVNOST MADZARSKEGA IN OSTALEGA PREBIVALSTVA
V PREKMURJU (1981)



Razlike med obema narodnostma so v glavnem v vseh naseljih enake, več agrarnega prebivalstva med Slovenci kot med Madžari je le v Krplivniku. Tudi pri Slovencih je med aktivnim prebivalstvom delež kmetov v vseh naseljih višji od 50 %. Madžare na narodnostno mešanem območju zato lahko označimo kot del prebivalstva, ki je bolj vezan na zemljo kot proizvodni dejavnik, na obstoječe sestavne elemente agrarne pokrajine in na ruralni način življenja. Zaradi drugačnega ocenjevanja aktivnosti pri kmečkem prebivalstvu je delež Madžarov v aktivnem prebivalstvu nekoliko večji kot sicer na narodnostno mešanem območju (54,7 % pri Slovencih oziroma 57,9 % pri Madžarih na narodnostno mešanem območju v Lendavi ter 63,7 % pri Slovencih in 65,3 % pri Madžarih na narodnostno mešanem območju v Murski Soboti).

Ostali Madžari se zaposlujejo zlasti v industriji, gradbeništvu, trgovini, izobraževanju in kulturi. Zaposlovanje v teh dejavnostih je vezano skoraj izključno na mesti Mursko Soboto in Lendavo, precejšen del pa je zaposlenih v industrijskem obratu v Prosenjakovcih. Ostala neagrarna delovna mesta na podeželskem delu narodnostno mešanega območja so v glavnem na področju vzgoje in izobraževanja. Vendar gre zlasti pri industrijski delovni sili v večini primerov za nekvalificirano ali priučeno delovno silo, ki pripada mešani delavsko-kmečki strukturi.

S stališča narodnosti kot posebne skupine prebivalstva in razvoja funkcionalne dvojezičnosti je še zlasti pomembno zaposlovanje madžarskega prebivalstva v nekaterih dejavnostih kvartarnega sektorja, predvsem v izobraževanju, kulturi, zdravstvu ter v družbeno-političnih organizacijah in skupnostih. Zaradi nerazvitosti in obrobnosti murskosoboškega narodnostno mešanega območja je že prišlo do nekaterih anomalij v zaposlovanju Madžarov, ki pa so seveda razumljive v sklopu osnovnih človekovih dejavnosti v geografskem okolju: bivanje - delo - oskrba izobraževanje. Na narodnostno mešanem območju v občini Murska Sobota je bila leta 1981 le ena tretjina Madžarov v občini zaposlenih v izobraževanju in kulturi, le 1 od 16 zaposlenih v zdravstvu in samo 2 od 19 zaposlenih v družbeno-političnih organizacijah in skupnostih. Velik del tega prebivalstva je sicer neposredno vezan na narodnostno mešano območje, a se kljub temu, kot je bilo razvidno tudi iz nekaterih drugih kazalcev, družbeno življenje Madžarov v murskosoboški občini odvija v dveh geografsko različnih okoljih.

Spremembe v zaposlovanju v preteklem obdobju so močno skrhale klasično agrarno strukturo prebivalstva na podeželju. Jasen kazalec je predvsem močan absolutni in relativni dvig števila mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev. Le-ta so na slovenskem podeželju postala številčno prevladujoča in najbolj neposredno kažejo na procese industrializacije in urbanizacije podeželja. Glede na intenzivnost procesa deagrarizacije lahko pojmujeemo mešana gospodinjstva kot prehodno fazo k drugačni družbeno gospodarski sestavi prebivalstva nekdanjih povsem agrarnih območij. Narodnostno mešano območje je v fazi, ko je mešano delavsko-kmečko gospodinjstvo postalo nosilec agrarne produkcije. V času gospodarske krize so taka gospodinjstva vse večjega pomena proizvodnje hrane še posebej pomembna.

Rast števila delavsko-kmečkih in nekmečkih gospodinjstev in padec števila kmečkih gospodinjstev je značilna za obe narodnosti na narodnostno mešanem območju, vendar se dinamika procesa pri obeh skupinah nekoliko razlikuje. Še bolj bistvena pa je razlika med severnim in južnim delom narodnostno mešanega območja.

Tabela št.8: Delež madžarskega in slovenskega prebivalstva na narodnostno mešanem območju, ki živi v različnih tipih gospodinjstev (v %) leta 1981

Tip gospodinjstva	Narodnost Madžari	Slovenci
Lendava:		
kmečka	7,2	2,5
mešana	50,2	32,1
nekmečka	42,6	65,4
Murska Sobota:		
kmečka	16,1	13,1
mešana	71,8	71,1
nekmečka	12,1	15,5

Vir: Zavod SRS za statistiko, popis prebivalstva leta 1981

Iz tabele je razvidno, da je proces na narodnostno mešanem območju v Lendavi zlasti pri Slovencih že prišel v fazo, ko prevladujejo nekmečka gospodinjstva, na murskosoboškem delu narodnostno mešanega območja pa pri obeh narodnostih izrazito prevladujejo mešana delavsko-kmečka gospodinjstva. Za naselja v južnem delu narodnostno mešanega območja velja, da tudi pri madžarskem prebivalstvu število nekmečkih gospodinjstev narašča, v Lendavi in okoliških bolj urbaniziranih naseljih Centiba, Dolga vas, Gornji Lakoš in Lendavske gorice pa so nekmečka gospodinjstva že najbolj številčna. Naselja severno od Dobrovnika so izrazito bolj agrarna, le v Motvarjevcih, Prosenjakovcih in Hodošu je število nekmečkih gospodinjstev večje od kmečkih.

Pri Madžarih kot pri Slovencih so kmečka gospodinjstva najstarejša, mešana delavsko-kmečka pa najmlajša. Približno polovica kmečkih gospodinjstev pri obeh skupinah nima članov, mlajših od 25 let, tretjina pa jih je v fazi staranja ali pa so že ostarela (vsi člani gospodinjstva so starejši od 64 let). Zadnja dva podatka veljata samo za naselja na narodnostno mešanem območju Murske Sobota.

Zanimiv je tudi potek tega procesa pri narodnostno mešanih gospodinjstvih, ki ga ugotavljajo tudi nekoliko starejše raziskave.¹⁰

¹⁰Klemenčič V., 1970, op.cit., str.43.

Vloga kmetovanja je pri narodnostno mešanih gospodinjstvih manjša kot pri narodnostno čistih. Vendarle je treba upoštevati, da gre v tem primeru tudi za hitro rast narodnostno mešanih zakonov v urbanem okolju, ki so že od vsega začetka povsem neagrarna.

ODNOS MED NARODNOSTNO PROBLEMATIKO IN ELEMENTI KMETIJSKE PROIZVODNJE NA PRIMERU NASELJA CENTIBA

Lastništvo nad zemljo je praviloma domena avtohtonega prebivalstva. Nekoč najpomembnejša ekonomska kategorija je v dobi industrializacije, deagrarizacije ter urbanizacije močno izgubila svoj pomen, v časih gospodarske krize in posodabljanja proizvodnih odnosov pa ga je ponovno pridobila. Posedovanje zemlje pomeni tudi boljše možnosti za ohranjanje narodnostne identitete in strnjenege narodnostnega ozemlja. Spomnimo se samo Slovencev na avstrijskem Koroškem ter v Italiji, kjer je še posebej prisotna borba za zemljo na tržaškem ozkem koridorju, prepletenu z gostim infrastrukturnim omrežjem.

Čeprav je položaj narodnosti v naši republici povsem drugačen, urejen s pozitivno zakonodajo, tudi tu zemljiško lastništvo predstavlja pomembno prvino narodnostne politike. Zlasti močno se to kaže v agrarnem, sorazmeroma manj razvitem Prekmurju, kjer je primarni sektor še vedno pomembna veja gospodarstva.

V naseljih ob madžarski meji, z izjemo Kobilja, sklenjeno živi avtohtona madžarska narodnost. Po prvi svetovni vojni se je sem doseljevalo slovensko prebivalstvo. Sprva je bilo usmerjeno v urbano središče Lendavo, kasneje pa se je s pojavom suburbanizacije pričelo širiti v okoliška naselja. Kot porabnik prostora je odtegoval zemljo Madžarom. Drug način širjenja slovenstva, starejši in bolj pogost, predstavljajo narodnostno mešani zakoni. Poglejmo si problematiko podrobneje v vasi Centiba, 3 km vzhodno od Lendave. Kraj leži ob vznožju Lendavskih goric in kot takšen predstavlja zanimivo območje doseljevanja za višje sloje prebivalstva.

V naselju živita madžarska in slovenska narodnost, ki imata razmeroma podobno družbeno-gospodarsko strukturo (tabela št.1). Čistih madžarskih gospodinjstev je 70,4%, mešanih madžarskoslovenskih 19,9%, 9,7% pa je povsem slovenskih gospodinjstev. Pri obeh čistih skupinah je približno 15% čistih kmečkih gospodinjstev, medtem ko je v narodnostno mešanih gospodinjstvih ustrezen delež samo 5%. Čistih nekmečkih gospodinjstev je pri Slovencih 68,4%, pri mešanih družinah 66,6%, pri Madžarih, kjer prevladujejo mešana gospodinjstva, pa le 48,6%.

Tabela št.9: Družbeno-gospodarska sestava gospodinjstev po njihovi narodnostni sestavi (Centiba 1984)

	Madžari		Madžari-Slovenci		Slovenci		Skupaj	
čisto kmečko	20	80,0	2	8,0	3	12,0	25	100
		14,5		5,1		15,8		12,8
mešano-pret.kmečko	4	86,0	1	20,0	-	-	5	100
		8,9		2,5				2,6
mešano-enakovredno	26	83,9	4	12,9	1	5,2	31	100
		18,8		10,3		5,3		15,8
mešano-pret.nekm.	21	72,4	6	20,7	2	6,9	29	100
		15,4		15,4		10,5		14,8
čisto nekmečko	67	63,2	26	24,5	13	12,3	106	100
		48,6		66,6		68,4		54,1
Skupaj	138	70,4	39	19,9	19	9,7	196	100
		100,0		100,0		100,0		

Tabela št.10: Nekateri pokazatelji kmetijske proizvodnje po narodnostni sestavi (Centiba 1984)

	1	2	3	4	5	6
Madžari	0,68	0,60	1,79	0,97	2,63	2,57
Madžari-Slovenci	0,51	0,64	7,28	0,79	6,99	5,53
Slovenci	0,15	0,35	0,45	0,43	6,71	2,64
Skupaj	0,59	0,65	1,75	0,91	2,92	2,65

- 1 - površina obdelovalne zemlje na gospodinjstvo v ha
 2 - število delovnih moči na gospodinjstvo
 3 - povprečno število GNŽ na gospodinjstvo
 4 - površina obdelovalne zemlje na delovno moč v ha
 5 - število GNŽ na hektar obdelovalne zemlje
 6 - število GNŽ na delovno moč



Kot je razvidno iz tabele št. 2 dosegajo v kmetijstvu najboljše proizvodne rezultate narodnostno mešana gospodinjstva. To potrjujeta zlasti podatka o povprečnem številu glav normalne živine (GNŽ) na gospodinjstvo ter o številu GNŽ na delovno moč, medtem ko je obremenjenost obdelovalnih površin z živino izrazito najmanjša pri čistih madžarskih gospodinjstvih. Pri tem pa je treba upoštevati, da se le ta vse bolj starajo in se delovna sposobnost kmečkega prebivalstva zmanjšuje.

V zadnjem desetletju se je število živine zmanjšalo, še najbolj pri madžarskih gospodinjstvih (z 2,51 na 1,79), medtem ko je pri mešanih razmeroma manjši (z 8,86 na 7,28), pri slovenskih pa je prisotna stagnacija (0,41 oziroma 0,45).

Obdelovalna zemlja je posestno in prostorsko močno razdrobljena. Kmetije so tako majhne, da je zgolj od kmetovanja skoraj nemogoče živeti, hkrati pa so zemljiški kosi tako drobni in razmetani, da je sodobno kmetovanje na njih nemogoče organizirati. Nujno so potrebni posegi v zemljiško posestno strukturo, to pa ni več samo problem Čentibe, temveč celotnega Prekmurja, ki s svojimi naravnimi razmerami predstavlja najpomembnejše agrarno območje v Sloveniji.

SEZNAM DVOJEZICNIH NASELIJ V PREKMURJU

Naselja narodnostno mešanega območja občine Lendava

Banuta	- Bánuta
Centiba	- Csente
Dobrovnik	- Dobronak
Dolga vas	- Hosszúfalu
Dolgovaške gorice	- Hosszúfaluhegy
Dolina	- Völgyifalu
Dolnji Lakoš	- Alsólakos
Gaberje	- Gyertyános
Genterovci	- Göntérháza
Gornji Lakoš	- Felsőlakos
Kamovci	- Kámaháza
Kapca	- Kapca
Kot	- Kót
Lendava	- Lendva
Lendavske gorice	- Lendvahegy
Mostje	- Hidvég
Petišovci	- Petesháza
Pince	- Pince
Pince Marof	- Pince Major
Radmožanci	- Radamos
Trimlini	- Hármasmalom
Žitkovci	- Zsitkóc

Naselja narodnostno mešanega območja občine Murska Sobota

Berkovci	- Berkeháza
Čikečka vas	- Csekefa
Domanjševci	- Domonkosfa
Hodoš	- Hodos
Ivanjševci	- Jánosfa
Krplivnik	- Kapornak
Lončarevci	- Gerőháza
Motvarjevci	- Szentlászló
Pordašinci	- Kisfalu
Prosenjakovci	- Pártosfalva
Središče	- Szerdahely